

Бүгү чурттарнын пролетарийлери. каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Сөвдиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 107 (11905)

1982 чылдың май 7, пятница

1925 чылда үндөүлөттүгөн

Өрттө 3 көп.

СУГГАТ-ХҮННҮН АЙТЫРЫ

Ам республиканың шижээдип ап эгелзени чер ажылының эртеме үндөүлөттүгөн зона системасында бир кол чүүл — суггаты чөп ажылгаары. Бистин республикада суггаты черлер 52 муң, а өөң иштинде тараа шөлү — 42 муң гектар. Тываның көдөз ажыл-агыйының чер ажылдыгы он бирги беш чылдың ийги чылында суггаты черлерниң гектар бурузундан 17 центнер тарааны, 85 центнер көрөөлү, 125 центнер ногааларны, кукурузаның 150 центнер ногаан массазын, 25 центнер хей чылдыг сизгени алырын хүлээген. Ам хүлээлгени ажил-херек-биле бадыткаарының үези келген.

Часкы хову ажылдары хайнышкыныг. Хөрзүңгө өл-шынты хөвээр арттырары — тараажыларның кол сагыш салыр чүүлү. Ынчангаш олар шөлдерин өл-шынты базарын ныска хуусаада, 7—9 хонукта бүрүн дооскан.

Амгы үеде часкы тарылга кампаниясында кол агротехниктиг хемчег — шөлдерге өл-шынтыг сикирер суггаты чөп үезинде чоруурлар. План өзүндө республикага часкы өл-шынты сикирер суггаты 27 муң гектарга чоруур ажурлуг. Бө чылдың майның үше чедир сөхөстара 16,5 муң ажыг гектар чер суггатынган. Ол чугула ажылды Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары организастыг чорууду турар. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң сөхөстара үш муң ажыг гектар черни суггатынган. Суггаты «Хемчик» болгаш «Барлык» сөхөстарада эки организастаан. Ол ажыл-агыйларның суггатынган системаларында суг элбег, суггатычлар улуг күненишкенибиле ажылдап турар. Оларның ажылдарына таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ук сөхөстараң ууртукчулары болгаш специалистери суггатын шынарын көчүрү үезинде хынап көрүп турары чугула-ажылды шалкынчыларында идиңи берген. Оң-биле чергелештир суг чаштырып чер суггар машиналары база-ла ажылдады берген.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» болгаш «Сут-Хөл» сөхөстараң суггатычларының ажылдап турары мактанчыг. Ында суггатыч буруу чырык үени бүрүн-биле ажылдап, бердинген оңалдаларны күөсөдирин чедип ап турар. Никитизибиле Чөөн-Хемчик районда 4 муң гектар хире чер суггатынган. Ол ышкаш Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларының суггатычлары база шалкынчы ажылдап турар. Ында 1560 гектар чер суггатынган. Сөөлүг хунерде Улуг-Хем болгаш Тес-Хем районнарның сөхөстара суггаты черлерини суггарының темпизин дүргөдөп турар.

Республикада чер суггарында 980 хире кижиле, суг чаштырар 64 машина ажылдап турар. Часкы суггаты эртең чылдындан элзэн эки болгаш организастыг чорууду турар демдеглээр херек. Чижээ, бө чылын эртең чылдың өл үезинден 6,5 муң гектарны хөйүнү суггатынган.

Оң-биле чергелештир чамдык районнарда часкы өл-шынты сикирер суггаты чорууду турарының темпизин оожум болгаш шынары кууду. Бар сугну ажылгаары, аңаа аксып турар азы суггарылга четкилеринде суг чөк, ону ынаар бадырбаан таварылгалар бар. Элзэн хей сөхөстара насос станцияларын бөгүңгө чедир-ле ажылдадып шыдааган. Чижээ, «Енисей» сөхөстараң Бай-Сүүте суггарылга системасында ам-даа суг чөк. Карл Маркс аттыг сөхөстараң Хемчик эринде суггарылга системасының дөзү кылдырмаан, ынчангаш суг бугаже батпаан. «Кызыл тараачын» сөхөстараң Ээрбекте суггарылга системасы ажылдагынмай турар, чүге дээр суггатычлары чөчкөчөзүн. «Улуг Октябрь» сөхөстараң Нон-Хаанта суггарылга системасында насос станциязы амга чедир ажылда-вайн турар. Суггаты ышкаш ынады чугула херекте үстүңдө айыткан четпестер канчал болу бергенил? Ук ажыл-агыйларның база суггарылга системаларының эргелелдеринин ууртукчулары болгаш специалистери суггаты дугайында нокаш сагыш салганының урнууду. Часкы суггата баш ууду белеткенген болза, бүгү чүүлдерини кылып ап болуру турган. Оларны ам-даа чайладып болуру, Бугаларже сугну бадырарының, суггатычларыны ажилче кииреринин хемчегерин үстүңдө ажыл-агыйлар доп-дараан алыр умжурлуг. Суг бар хирезинде-ле часкы суггаты Кызыл районнуң ажыл-агыйлары көчүрү оожум чорууду турар. Ында дөңгүл-ле 400 ажыг гектар чер суггатынган.

Өске-даа бүгү ажылдарга ышкаш, суггата чедиишкин, ажылдың темпизин суггатычларының күш-ажылын шын организастаарындан, аңаа моральдыг болгаш материалдыг деткимчеден кол хамаарып. Маңаа эң чугула чүүл суггатычларның зөөнелерин, бригадаларын арга-дуржулгалыг кижилер-биле четкелзери. Оон аңгыда суггатычларның ажылдаарына база чурттаарына таарымчалыг байдалдарны тургузарының, тускай идиң-хеп, дериг-херексел-биле бүрүн хандыраарының дугайында баш ууду сагыш салыр. Мурнакчы ажыл-агыйлар, ылаңгыя «Алдан-Маадыр» болгаш «Сут-Хөл» сөхөстараң, чогууна ынчаар кылып турар. Оон ачызы-биле ол черлерде суггатычлар «чедиишпес» дээр айтырыг тургустуунастан, суггатычлар чылдың-на бедик түңнелди чедип алыры чаччал апарган. Бүгү-ле черлерге суггаты ынчаар организастаары, суггатыч зөөнелерини чангыс ай бригадалары-биле ажылдаар бот-орулга-чарылгалыг кылдыр шилчидери эргенек чугула.

Ам бүгү-ле участктары массалык-биле суггарының үези келген. Ынчангаш бар четпестерин дарый чайлатышаан, өлчө күштү мобилизастаары хуннун чугула сорулгазы. Ажыл-агыйларда суггаты чорууду турарын районнарның партия, совет болгаш көдөз ажыл-агый органына хун бүрүнүн доктаамал кичээнгейинге алыр хүлээлгелиг. Суггаты чөп ажылгаар болза, суггаты черден магадылаттыг чангай дүжүттү ап болуру дээрзин утпас херек.

Часкы хову ажылдарын эң-не бедик шынарлыг чорудаалы

ЧАШТЫРЫП КИРЕРИНГЕ БЕЛЕН

«Өкө» сөхөстараң тараажылары часкы хову ажылдарын баш бурунгаар ажылдап кылган план-графикке дүшүрүп дүргө болгаш шынарыг чорударына эки белеткенген. Хөрзүн болбаарыдыр, үр-

эңи чаштырар база өске-даа ажылдар кылдыр бүгү-ле техниканы өй-шаада септеш, беленини шугумулга тургускан. Тараа, мал чөмү культу-раларының, картофельдин бол-гаш ногааларының үрзешнери

Часкы хову ажылдарының үезинде механизаторларның, суггатыч-ларының болгаш өске-даа ажылчыларның социалист-чарыкшынын, күш-ажыл төлө-вириниң негелдериниң ажыл-дап кылгаш, кижиле бүрүңгө чедир таймалыраан.

Сөхөстараң шымкы базым-тык-кыска хуусаада доос-кан. Мурнууда хей чылдыг сикирер тарыл турган шөл-дерге минералдыг чөмүш-ти-дигелерин төп, хөрзүнү эр-зю-ля ууду техника-биле до-боос-тыраткан. Ол ышкаш 580 гектар сикен шөлүн сугга-ган. Ажыл ам-даа уламчы-лап турар.

Чер чардырар, хөрзүн бол-баарыдыр болгаш үрзеш-чаштырар үш отрядтан тур-густунган чангыс улуг ком-плекс хову ажылдарын бүрүн-биле чоруурлар. Отрядтарда улуг К-701 тракторларда нокаш агрегаттарын ийи ээлчегде бүдүрүштүгүз ажыл-дап турар. Оон эки чижээ В. Климовтун ууртканы бир-ги трактор-хову бригадалы-дан көрүп болуру. Мында ме-ханизаторлар ортузунда чар-латтыгын чарышты мурлу-ну одуруула К. Сарыг, И. Демберг, С. Давая, Т. Хо-валыг биле В. Сандыев ада-м-кылар чоруу, хүнде кылдыр

Часкы хову ажылдарының үезинде механизаторларның, суггатыч-ларының болгаш өске-даа ажылчыларның социалист-чарыкшынын, күш-ажыл төлө-вириниң негелдериниң ажыл-дап кылгаш, кижиле бүрүңгө чедир таймалыраан.

ЭКИ АЖЫЛЫ ДЭЭШ ҮНӨЛӨЛ

Билиглериниң үндөзүн — коммунист кижиниң ам-жал-рамында кайы хире укур-дузанын дугайын билбес кижиле чок. Ною, созул, журнал чок аг-бүдөлөрүн амгы тыйас бис. Ажылчы чоннарын коммунист кижизилдигиниң айтырыгларын шижирээринге уугу ролюд ойнап турар бистин библиотекаларымыс дамчыштыр хей кызы арга-хевиринг уугу ажылдарын чер болганда чорууду турар.

Тываның библиотекка ажылдакчылары эртең чыл-дык социалист чарыкшының түңнелдери-биле уугу чедиишкиннерин болгашкан. Ажылчы чоннарын би-блиотекка хандыргазын эки организастаан дээш Чөөн-Хемчик зонадагы РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦИК-тин шилчир Кызыл туугун бистин республикага тымыскалга тур-раскааткан партия, совет, профсоюз, комсомол ор-ганнарының төлөөкчелериниң, культураның болгаш улус өөрдөлгөзүн, эртемин ажылдакчыларын айырыг хурал дүн Политбюро чырымышкын бакшыныга болуу эркен.

СЭКП обкомунун секретары Д. К. Ооржак байыраг ху-ралды ажылдап.

Совет Эвилели делегейде эне-хөй ном юмчууру чурт болу берген. Библиотекаларыны базазы быжыккан, олар-ның ролю бедиз, ном фолдузу өскөн болгаш юмчуурулар саны көвү-дээ дээрин байырыг ху-ралды эгезинде чугаазынга Кызыл туугун ажылдакчыларын профсоюз Тон комитетиниң секретары В. П. Слюнин дем-дегезин. Библиотекаларыны социалист чарыктын органи-заастап турарына, бистин ре-спубликада бө талазы-биле бай-далга база моон сонгаары со-рулгаларга ол доктаган. В. П. Слюнин РСФСР-ниң болгаш ВЦИК-тин шилчир Кызыл туугун республиканың библиотекка ажылдакчыларының төлөөк-челеринге байырладыг бай-

ры, бүдүрүгө-биле харылза-ны улам экижидери кол со-рулгалар болуу турар. Бай-Тайганың төңүткөн би-блиотекка системасын Шуй көдөз филиалының эргелечи-ли Х. С. Сергеев ботунуң са-валыг тус терде ажил-херек-териниң байдалын чугаалаан. Төңүдүгелерин укур-дузаны ханы болгаш чугаажок. Ни-тити ажил экижөөн, адырлар айы-биле, ылаңгыя көдөз акыл-агый литературалыг, пропагандалары чогулгалыг апарганы ол демдеглээ. Эр-кен чылдык библиотекка 856 юмчукуу хаара туткан, он муң ажыг номнары оларга берген. Бүгү ажылдары пар-тия организастыгының тускай комплекстиг планын өзү-чорууду турар. Кежер би-блиотекалары организастаан.

Тыва АССР-ниң Чогаалчы-лаар эвилелини баштаар че-ринин даргазы, республика-ны алдарыг чогаалчы К. К. Кудажы хуралга сөс ал-гаш:

— Бөгүн бисте улуг байыр-дал-дыр — деп чугаалап эгел-зеш. — Силерин байырла-ны — бистин байырламыс. Каймык-даа палеология фрон-тузунуң дайымчылары-дыр бис. Чогаалчылар номнары быжып турар. Библиотекка ажылдакчылары оларны про-пагандалап, чоңга чедирп тур-пар. Бунягын ажылды дээш библиотекка ажылдакчылары-га өөрүп четтиргенин илер-дин, чедиишкиннерин чогаал-чы күзөө.

Номчукуларын мурнууда

Эстонианың «Вайке-Маа-рия» колхозу эртең чылдың сут сээр талазы-биле респу-бликада эң бедик көргүзүмү чедип ап, инен бурузундан 5011 килограммы алган.

ЧУРУКТА: мурнакчы саан-чылар (солгай талазындан) —

П. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотехникизы.

ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫ

Үндөүлөкчизин, идеяниг со-рук кырыкчызы болгаш «аш-тагы редактору Владимир Илчын Ленин чораш «Прав-да» созуунуң бирги номери үнгөн хүнден бээр 70 чыл болгаш Ленинниң «Правданы» бүгү алдарыг оруу бистин партияныстың маадлыг төөгүзү-биле чарылас хо-баалыг деп, СЭКП ТК-ны чедирген байырында демде-гелзеш.

«Правда» созуунуң 70 чыл-дыг болгаш Парлаалга хү-нүгө тураскааткан байыраг хурал май 5-те Эвилелдер ба-жынымы Колонналыг залы-га болган.

Президиумга СЭКП ТК-ны Политбюро кезигүңгө кан-дидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зи-млин, СЭКП ТК-ның кидис-тер эргелчелери Л. М. За-матин, Е. М. Тимонин, ВЦИК-тин даргазы С. А. Шалаев, ВЦИК ТК-ның бир-ги секретары Б. Н. Пастухов, СЭКП ТК-ның кидис-тер эргелчелериниң бирги ора-лакчылары К. М. Богослов, В. В. Загладин, О. Б. Рахманов, партияны чарыкшалыг өс-кө-дөз ажылдакчылары, ко-лоадик эвилелдерин уур-тузучулары, созунарыны бол-гаш журналисттер кол ре-дакторлары сугурун.

Москвада партия болгаш хөй-инти организасталары-ның төлөөкчелери, созу-нар, журналисттер, телевидение болгаш радио, информация агентилелдеринин болгаш юм-чүдүр черлерин, полигра-фия бүдүрүгелеринин акыл-дакчылары, байыскалдын ажылчын корреспондент ак-тив Колонналыг залга чыгып келгенер.

Делегейин 50 ажыг чурт-тарындан хүндүтү аалчылар-ны, акы-думалык комму-нист, ажылчын болгаш ре-

СЭКП Тен Комитетинге, эң Л. И. Брежневке байыраг чагааны чымталган уугу со-рук кырыкчыны-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

МУРНУНДА — КОМСОМОЛЧУЛАР

Кызыл-Маадыкта 741 КМК-ның Төзиде бот-орула-чарыкшалыг уастыг бө чылдың эртең айларында 160 муң рубль түнүтү тулуг ажылдары кылдыр умжурат. Коллектив-тин ажыл-ишчилери ол планын оңалдаларын 100,6 хуу күөстөткен.

Чарыштын мурнууда Тываның Ленинге комсомол ша-намын лауреады Андрей Кара-оолдун он кижиден тургу-зунан комсомолчу-аппарат бригадала чоруу, планын оңалдаларын 137 хуу күөстөткен. Комсомолчулар Александр Онгай-оол, Михаил Назылай, Виталий Хомуку оларын ажылы он мактадыг.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

КУЛЬТУРА АЛБАН ЧЕРЛЕРИ

Курбаккыны Тыва конара-зын эргелчелериниң ора-лакчы М. А. Ховалыг библи-отекка ажылдакчыларына ба-йыр чедирп, чүгө чугаалаан. Тандынын төңүткөн библио-текка системасын директо-ру М. Ф. Домаева көдөзүн юмчукууларының библиотекка хандыргазын канчал ор-ганизаастап турарынын дүржү-газы-биле таштырган.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазын ора-лакчы К. С. Шойгу ху-ралга чүгө чугаалаан. Тываның ажылчы чоннары пар-тияның XXVI съездининиң шийттирлериниң амгырага боттандырар. ССР-ниң тур-густунганын 60 чыл болуру юбилейниң төлөнтүгү уктур дош эрес-шумдугу ажылдап турары демдеглэтинген. Хей напонаалдыг акы-думма со-вет уустарының улуг өг-бүлө-лөнгө 1944 чылда бактап киргени Тываның хөгжүдө-лөнгө чаа үе-чаданы ажил-кан. Совет эрге-чарыгының чылдарында социал-экономи-тиг ханы чарыкшалар бол-ган. Республикада улуттур, көдөз акыл-агый хөгжүп тур-пар, чоңуң ууга-болал бай-лакшылы улам өсүп ора.

Култура, чаа амгылар, эртем болгаш чыгарал, совет чечектени сайаарал. Совет Тыва ам бүрүн бирик-биле-лит чоруктуң республиказы кол-лективтер-биле сырый харыл-заалыг ажылдап турар. Төңүдүгелерин укур-дузаны оңаа уугу болган. Оон ачы-зында материалдыг база бы-

жыккан. Чон ортузунга ном-биле алыска боттарыны бил-ли-мерегейли харам чокка барылаткан чорук эки ажил-дыг библиотекаларына база алаан.

Байыраг хуралдын төңү-зүңдө Тыва АССР-ниң Дээди Сөвдиниң Президиумунун Даргазы М. К. Мендүме Тыва АССР-ниң културалыг ала-дарыг ажылдакчылар хүндү-атты алганын херечи-лелли Бай-Тайганың төңүт-көн библиотеканың Шуй кө-дөз филиалының эргелчели Х. С. Сергеев, Чувоский ат-тыг уурттар библиотеканың директору З. Ф. Стреловская, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвдиниң Президиумунун Хүндү-эл библиотеканың Эркин библиотекка системасын Мо-реп көдөз филиалының эрге-челчин С. А. Бетедзели, Тандынын төңүткөн библио-текка системасын директору М. Ф. Домаева тымыскап-

Аян-бурч МЕДЭЭЛЭР

АЯН ТУТКАН

Совет ырлар күүсөлдө-
лини «Сочи-80» деп
үшкү бүгү-россия мон-
курузунуң лауреады,
Тываның куруне филар-
мониязының «Аян» ан-
самбли «Нарын» совхоз-
туң ажил-ишчилеринге
аян туткан. Аалчылар
ның оюн-концертин көр-
үбиле ырак-узакта
малчыннары совхоз те-
вүнге чып экпелген.

Чараш музыка, ыры, сы-
гыт-төөмөй чыгылганнары
сеткилге таарышкан.
ССРЭ-ниң Дээди Советинин
депутаты, совхоз директору
М. К. Дүгөр байыр чедирб-
шкан, анык коллективке
чедикшилерин күзөп.

Т. КУР.
Эрзин район.

ТҮҢНЭЭН

«Бай-Тай» совхозтуң
ажылчынары болгаш
школа коллективин чоң-
та чаа ортумак школага
топкал ыяш белектер
берген.

Осту-Арыг деп черге
120 кижи он эвенога үстүп
алгаш, шалыккан ажил-
даан. Олар 160 кубометр
топкал белектер. Ажил
доозулган соонда, эвено бү-
рүзүнүң ажилын база түн-
пөл чугаалашкан. Чыдам-
оол Мыдыктын ууртуканы
эвено олашкан ажилын
шынарлыг күсүскен деп
уелеткеш, бирге черде бол-
ган. Эвено тежигинеринге
өртөктик белектерин тыыс-
кан.

ИДЕРЭЭН

Кызылда кыдыз ажил-
агый техникумунуң бот-
өөрөдигилер салбырын-
да өөренип турар мен.
Курузувуста 21 кижи
бис. Бистин араваста
садыкты, малчын, ту-
дугму, аргыкчы дээш
яны-бүрү мергежилдиң
кижилири бар. Боттары-
ның шилип алган мерге-
жилдеринге шыырап билиг-
лиг дитирип турарлар
чоңока болуп эрткин
шылгалдаалардан иле-
рэн.

Белүүвүс башкызы В. И.
Ермолина чедип алыр дөң
мергежилдерине сонурга-
лыысты улам хайныктыр-
ган. Бистин белүүвүс «ча-
гызы хөйү дөш», а хөйү
«агый дөш» деп доозу-
нуң ада-биле өөренип,
чурттап турар бис. Үшкү
курстун шылгалдаларын
чангыс дем-биле чедип-
шиниг дужааган, хөртүкү
курстун сессиязынче ки-
риштивис.

Т. СУНДУЙ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

КАТТЫШКАН ХУРАЛ

Республиканың тай-
бың камгалаалының ко-
митетинин президиуму-
нун болгаш Тайбынның
совет фонузуна дуула-
лаарының республика
комиссиязының кат-
тышкан хуралы май 4-
те болуп эрткин. Тай-
бың камгалаалының Со-
вет комитетинин павлу-
музун түнөлдөргө
хамдарышкан дыңда-
лының республиканың
тайбың камгалаалының
комитетинин даргазы
О. А. Тошгар-оол
кылган.

Хуралдың кижикчилери
Совет Тайбың комитетинин
шпириин деткип, СЭКИ
Төп Комитетинин болгаш
Совет куруениң даштыкы
политиказын тайбышпа-
ларынын агитация-массалыг
ажылдарын күштедире-
ринче, Совет тайбың фон-
дузунун сорулгаларын бот-
тандырышче улашкан
хемчеглерин планга бады-
лаан. Бүдүрүлгелерге, ал-
бан организацияларга, өө-
редилге черлеринге митин-
гилер, хуралдар эртире-
рин, «тайбың элчээр»,
«тайбың рейстерин» бол-
гаш өскө-даа хемчеглерин
планда киирген.

В. АНАНЬИН.

Украин ССР. Тернополь хоорайда хо-
очунар бажыны ажыгалаа киирген. Ону
Ада-чурттуң Улуг дайынынын киракчи-
лери, күш-ажылдың хоочуннары эзепкен.
200 олууттуг дыштанылга аалы, библиоте-
ка, номчулга аалы, аалчылар хүлөө алыр
чер, дайының болгаш күш-ажылчы ал-
дарыны музейи мында күш-ажылчы аал-
дарының тузакы тургустунган че-

вүдел ууртуп турар.
ЧУРҮҮКТА: кураамырда полковник А.
В. Белецкийнин Ада-чурттуң Улуг дайы-
нынын чыдарында ужулукчуларын
маадырлыг чорунун дугайында анык-
тарга чугаалап турары.

В. ПЕСЛЯКТИН фотоу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭВЕРСТИНҢ БЕДИНЧЕ ҮНГЕН!

КАТМАНДУ. (СЭТА-ның
корр. Ю. Родионов). Эверестин
бединче ленинградчы 32 хар-
лыг инженер В. Бальбердин
биле Москвада башын, 44 хар-
лыг З. Мыслевский олар Не-
палды-биле 14 шак 35 ми-
нутта, Москваның-биле 12
шак 50 минутта үнүп, деле-
гейде эң бедик даңге совет
экспедициядан эң баштай үнүп,
оң кижи чедип шыдаас
дээн муруну-барынын хана-
зынче орунту ажиткан. Со-
вет экспедицияның Эверес-
те (8848 метр) барын ийи ай
дургузунаа үнер деп чүткүп
келген куженишчини ынчаар
боттанган.

Баазада лагерьде турган
экспедиция кижигинери ол
чедикшини соонда «Ура!» ди-
жи байырлап, номада ке-
жигинери бот-боттарын куст-
таштаннар.
Эверестин муруну-барынын
ханазынче орунту ажиткан
дээш баазада лагерьден ийи
спортичү апрель 26-да үнүп
кен. Олар дөрткү лагерьге че-
дир дөрт хүн дуугузунаа че-
дир келгенер, бирээзи-ле 45
метр хендирин шөйүп чорааш.

үш хонганда бешки лагерьге
четкен. Олар боттарынга, со-
вет альпинистериниң өске-даа
бөлүктөрүнө орунтарыны ажы-
дар дээш боранынга-даа, ке-
нээ орайга-даа чедир ажилдап
турганнар.
Бальбердин биле Мысле-
вский 8500 метрде турар беш-
ки лагерьден 6 шак 10 мину-
та турда чорупканнар. Бедик-
ти олар сес шак ажыг үнүн
дургузунаа штурмангап келген-
ер. Олар дагың шышын
банынга хар-даа чаап турар
болза, чурук тырттырып үнө
хине минута турганнар.

Эверестин эң баштайгы «ча-
гырынчызы». Чаа Зеландия
чурттуг Замуна Хиллари Не-
палдың найысылалы Катман-
дуга совет альпинистер-биле
ужурашкан, ол орунту аны-
дар чурук бедик черге үнер
альпинизм спортунга улуг
базым болуп дээрзин чугаа-
лаан. Ол бистин альпинисте-
ривиске эни орунту куззэн
чүгө-дир.
Дагың бажыныче үнер чер-
де эгелеп агаар-бойдус «ки-
леңиз» ынаар үнеринге
шалтыгы ужураштырган.

Ынчалза-даа совет альпинис-
тер Эверестин бажыныче уг-
лапкан, температура 40 гра-
дус соок. Хат улам дыңыл,
барым шуурган деңгелинге че-
дип, хар чагышпаан турган.
Дамна айылдыг болгаш бер-
ге маршрут оон-даа нарыг-
даан.

Иленчээ 40-ден 60 градус
чедип турар бедик черлеп ийи
совет альпинист үнүп келген.
Эверестин шышын бажыныче
четкен. Оң кырында өргөн
нагар, чүгө балгалар, күш-
түг хаттан ыжыктаныптар чер-
чок. Ынчалза-даа олар чүгө-
даа төрүлбээн, дилимин, кан-
дыг-даа үгө бот-боттарынга
дуулажырын көргүскенер.

Экспедицияның ийги бө-
лүү бедикче штурмангап деп
белеткенип турар. Оң соста-
вында В. Иванов, С. Бершов,
М. Туркенич болгаш С. Ефи-
мов олар бар. Олар бешки
лагерьге чоңишпап келген-
ер. Е. Ильинский биле С.
Чепчев олар ийги лагерьге
чедип келгенер. В. Хомут-
ов бөлүү баазада лагерьден
үнүптерлер.

Тес-Хемден спортчу медээлер

ЧАДАГ ЧАРЫШ

ВЛКСМ-ның XIX съездин-
ге тураскалаткан чини атле-
тика маргалаалыг комсомол-
дуң Тес-Хем райком болгаш
районунун спорт комитети ор-
ганлашкан эртирген. Адаа
эр, хөдөөнө командаларының
спортчулары киришкен. Ылаң-
гыла 3000 база 4000 метрге ча-
рыш созул болган.
Үш муң метр черге чарыш-

на эр удустан Валерий Сырат
бирин, Василий Кужугет ийи-
гин, Сергей Шагаачи үшкү
черин эзепкен. Муң метрге ча-
рышка Елизавета Монгуш
бирин, Чечен Соли ийгин, Са-
япа Селен үшкү черин чаалап
алган. Чадаг чарышка мар-
галааларын майда база ор-
тирерин планнаан.

Т. КУНГА.

САМАГАЛДАЙЖЫЛАР ТИИЛЭЭН

Волейболга районунуң хо-
очулар маргалаалы Берт-Дог
ортумак школанын спорт за-
лыга болуп эрткин. Алаа 40
хардан өрү намыздылар ой-
наан. Командаларының кап-
таннарының рапортарына ра-
йон Советинин күсүскен ко-
митетинин даргазы И. У. Ус-

пун хүдөөп алган.
Оюн үзөңгө Борис Шоо-
лай, Мөңгө Доржу, Дангыт
Чеден, Санакчы Доспаи, Е-
гений Адар-оол эң эки ой-
нашпаар. Түңгөндө район
төвүнүн командалы бирги
черин бүдүрелдин-биле эзепкен.
М. ТИРЧИН.

Чурттуң хөгжүм театрларының Бүгү-эвилел кө-
рүлдөзүнүн лауреады, Красноарскийн хөгжүмнүг
комедия театры май 12-ден 26-га чедир бистин
республиканың найысылалында шиилер көргүзөр.

ООН РЕПЕРТУАРЛЫГ ПЛАНЫ

Май 12-де «НАШТАНЧЫ» 19.30-де.	Май 20-де «КЕША ДЕП КИШКЕ ААЛДАП ЧОРААШ» 10 шакта.
Май 13-те «ГРАФИНА МАРИЦА» 19.30-де.	«КУРУЯКТАР ҮЙМЭЭНИ» 19 шакта.
Май 14-те «ЭДДЕПТИГ ЧАЖЫТ» 10 шакта.	Май 21-де «ГРАФИНА МАРИЦА» 19.30-де.
«ЧАСКЫ» 19.30-де.	Май 22-де «ЧАРДАШТЫҢ ТЕРГИНИ» Эгелдери 19.30-де.
Май 15-те «КЕША ДЕП КИШКЕ ААЛДАП ЧОРААШ» 12 шакта.	Май 23-те «КЕША ДЕП КИШКЕ ААЛДАП ЧОРААШ» 12 шакта.
«КУРУЯКТАР ҮЙМЭЭНИ» 19.30-де.	«ДОННА ЛЮЦИЯ» 19.30-де.
Май 16-да «ЭДДЕПТИГ ЧАЖЫТ» 12 шакта.	Май 24-те «ЧАРДАШТЫҢ ТЕРГИНИ» 19.30-де.
«ЧАРДАШТЫҢ ТЕРГИНИ» 19.30-де.	Май 25-те «КЕША ДЕП КИШКЕ ААЛДАП ЧОРААШ» 10 шакта.
Май 17-де «ДОННА ЛЮЦИЯ» 19.30-де.	«ЧАСКЫ» 19.30-де.
Май 18-те «НАШТАНЧЫ» 19.30-де.	Май 26-да «ЭДДЕПТИГ ЧАЖЫТ» 10 шакта.
Май 19-та «ЭДДЕПТИГ ЧАЖЫТ» 10 шакта.	«ЧАСКЫ» 19.30-де.

ЧАЗАЛГА

«Шын» союунун май 6-да
үнгөн 106 номериниң 4-ку ар-
нында О. Данышдык «Тыва
хүреште чаа чүдүлдер» деп ма-
териалының үшкү колонказы-
ның сөөлүг абзазында түдү-

гөй мөселдере хүндүдүг аттар
тышсыр дугайында бадыйла-
тымаан мөселдерле авторунун
болгаш редакциянын буруу-
зу-биле парлаттыганын дың-
наттыныс.

БААЗАНЫ, ХАРЫЛЗААНЫ БЫЖЫГЛААР

Школа болгаш
амыдырал

СОЦИАЛИСТИГ НИИТИ-
ЛЕИ — күш-ажылчы кижиге
лериниң ниитиледи. Бистин
ниитиледистин адыс бүдү-
жү ылдыг. Күш-ажыл кылып
шыдаар кижиге бүрүзүнүң долу
үрө-түйнөдиг ажилдаан ту-
рарына ниитиледистин со-
руулазы улагу. Профугла-
зының чорумчалыг ор-
ганлашкан чорутканында
коммунист кижикчилерин
база бир чутула айтырыш
шпириеттерин билдирер.
Профессияны тын шилеп ал-
ганымдан ажилчының аңгыны
өздөдөн, ажилдап үнер-кирер
чоруктуң эвенозори, күш-
ажылдың бүдүрүкчүлүг көз
хамааржыр.

Күш-ажылчы чаңчыларга
кижикчилде өг-бүлөгө уругу-
нун хөтөп бичезинде-не өгө-
дээр. Белектер клазына кел-
ген хүндөп школаны доос-
куже чедир, оуш шын органи-
застан чорудар апаар. Мате-
риалдык база, кичээлдерин
эртиреринин бүгү таламгы
деңгээлде, калдар-биле ханды-
рылда дөңгө эсе-дээн чүтү-
дөрдө күш-ажылга белектер
айтырылганы хамааржыр.

Бистин районунун школала-
рында күш-ажыл кичээлдерин
программа бааулар эки ор-
ганизастап турар башкы кал-
дар хой. Г. С. Бексе, М. Н. Чыр-
гал (Мөрөп), З. С. Биликти,
Л. С. Дипчик (Бай-Дог), Р. М.
Аракчаа, Н. Э. Елдан (Сыл-
дас), Б. О. Кыргыс, В. Б. Ка-
лаа (Нарын), В. К. Натсак,
Л. Т. Дамба-Хуурак, В. М.
Кичкин (Эрзин школалары)
дөңгө о-он аттарын мантал-
дыс алап турар бис. Эге
класстарының кабинеттери
шупту школаларга бар. Ын-
чалда сазып, пластилин, пос-
бойдус материалдары-биле
кылган ажилдар колдап ту-
рар.

Домоводство (бажың ажи-
лы кылгыры) кичээлдеринге
ажыгалаар дериг-хөресселер
бистин школаларында че-
дипшес. Аш-чем кылып өө-
редиринче ам-даа чогуур ки-
чээлге салдымай турар.

РАЙОННУҢ школаларында
дөңгө бүдүрүлгө бригадалы,
бир аштаналыга болгаш күш-
ажыл лагерин бап. Алаа эр-
ткен чылын 8725 рубльден
ажылды уруглар кылган. Ко-
доо ажил-агыйга 7320 рубльге,
септелге участогунга 1050
рубльге, ыш ажил-агыйга
355 рубльге ажилдарын бү-
дүргөн.

Үстүкү класстарының 140 өө-
реничизи бүдүрүлгө бригадалы-
ларыга ажилдап чайлаан-
нар. Олар колдуунда хой
ажылды болгаш мал чөмөн
бететкежиринге киришкен.
Мөрөп ортумак. Сылдыс сес
чыл школаларынын школа
чаанына тараан ногаалары
эки дүжүтүг болган. Бо чо-
рук моон сонгаар анык сал-
галдыч чер ажилын улам сай-
лаарында киркилдегенниң
баптагы бажыны болуп. Ын-
чалза-даа бүдүрүлгө бригадалы-
ларын техника-биле залы-
малазын болгаш бригадалары-
нын төвүн кылып бээринче
«Мөрөп», «Нарын», «Чаа
орук», Ленин аттыг совхоз-
тарын дирекциялары бөгү-
ге чедир шийтирер чадап
каан.

Школаларынын бүдүрүлгө
бригадаларынын удуруткучу-
лары: Сылдыс школаларында
К. Ш. Номшу, Мөрөп школа-
сында Т. Б. Балдары, Нарын
школаларында В. Н. На-
зын оларын эки ажилын
демөөлгө ужураут.

1981—1982 өөредилге чы-
лында эгелеп районунун орту-
мак школаларында хой ажи-
лын өөредип турар, а Эрзин
ортумак школаларында 1982—83

өөредилге чылында эгелеп
тудуг мергежил өөредир
көрдүгөн.

Хой ажилын өөредир өө-
рениччилерин практиказын
болгаш бүдүрүлгө өөредилге-
эки планна чорударына
көпчүг эптиг апарган. Бо кы-
жын бистин районун 184 то-
ку класстары практиказын
малчыннарга сакташтыктеп,
эртиргенер, а чайгы үгө
бригада бүрүзү 1000—1200 че-
ди баш хойну бо чылын
июнь 20-ден август 15-ке че-
дир калат-биле семиритге
коднарнына апаар.

Эрзин ортумак школаларында
ыш ажил-агыйның бир
бригадалы, чаагайдыгыла-
ны болгаш септелгенни 5
отрядтары ажилдап турар.
Бо бүгү хемчеглер чайгы үгө
өөрениччилерин бүдүрүкчү
күш-ажылга кириштерип ки-
жиздеринин база бир аргам
деп санап турар бис.

БҮДҮРҮЛГӨ БРИГАДАЛА-
РЫ тургустунуп, ажил-агый-
лар-биле керээ чаргал-даа
болза, ол ажилче совхозтар-
нын удуруткучуларынын бол-
гаш хой-ниити организация-
ларынын киркилге, кичээлге
ий чавыс депнедиг болуп
турар. Хойку бригадалынын тө-
үгө чурттап турар уруглар
колдуунда малчыннар уруг-
лары болгаш, чайгы үгө ала-
слеринге улуг дуузы чеди-
рип, доктаамал ажилдап ту-
рулар. Ылангыч «Нарын»,
«Мөрөп», «Чаа орук» совхоз-
тарда уруглар мал ажилында
эки дуулажып турар.

Өөрениччилерин күш-ажыл
өөредилгенин болгаш белек-
териниң шынарын бейдир,
оларын амыдыралга болгаш
улу ажил-агыйга ажил-
даарына белектер улагу со-

пал сорулганы школаларын
мурнунга партияның XXVI
съездин салган. Ун сорул-
ганы күүсиди-биле школалар-
да сес болгаш он класс доос-
каннары чурттуң ортумак
болгаш дээди өөредилге че-
деринче өөредип чорудуп ту-
рар. Эрзин ортумак школалы-
нын доозукчулары: Аян Чам-
зырай Москваның ветерина-
рия академиязын, Света Иле-
ди Барнаулдуң колдоо ажил-
агый институтун, Ладий Че-
чек Кызылдың бедиституду-
нун биология-химия факультет-
тин бо чылын доослар.
Дээди өөредилге черлеринде
Эрзин ортумак школаларында
өөренип турарлар хой.

Республиканың ПТУ, КПУ
болгаш үчүлгө, техникум-
нары өөренип-биле чорут-
кан уугулар, яны-бүрү чыда-
галар-биле өөредилгени ара
каапкан. Чедип иэп чурар
таарылгалар база бар. Шко-
лалар директорлары, көзө
Советтер сургуулары доос-
куже чедир тайгааларга эл-
байып турарынын харазындап
көрдө ажил-агыйга спениал-
лыстар ам-даа чедипшөй ту-
рар. Оларын өөредип алы-
рынче совхозтар дирекцияла-
ры кичээлге салбайн келген.

Школаның чаа доозукчула-
рын болгаш ажилдап турар
доозукчуларын профтехучили-
щелерге өөредип чорудары-
нын талазы-биле хой-ниити
нун дуузы кошкан, бо ажил-
да чедикшилерин чорударына
ВЛКСМ райкомунун, көзө
Советтерин, совхоз дирек-
цияларынын киркилгези
өөгетинин турар.

К. ИДМ.

Эрзин районо эргексизин,
Тыва АССР-нин школалары-
нын алдарыг бажыны.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ ЧҮҮ БОЛУРА?

МАЙ 8

● Тыва хүрешке өске-даа автономнуг респуб-
ликаларының, областтарын болгаш автономнуг ок-
ругтарының мөселдеринин киржилгези-биле Сибирь
болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн чемпионаты
«Совет Тываның 5 чылы» стадионга.

10 шакта эгелээр.

● Волейболга, баскетболга хоорайнын бирги
чери дээш маргылдаа найысылалдын Културанын
болгаш дыштанылганын Н. Гастелло аттыг пары-
гынын спорт шөлдеринге болур.

10 шакта эгелээр.

● Ча адаарыга «Урожай» эки тура спорт ни-
тилединин бирги чери дээш маргылдаа.

10 шакта эгелээр.

● Културанын болгаш дыштанылганын
Н. Гастелло аттыг парыгынын танцы шөлүгө
дыштанылга кежээзи.

20 шакта эгелээр.

МАЙ 9

● В. И. Ленин аттыг шөлге Кызыл гарнизону-
нун шериглеринин чыскаал болгаш ыры көрүл-
дөзи.

10 шакта эгелээр.

● «Тываның аныяктары» солунун шанналы
дээш чинк атлетика эстафетасы. Хоорайнын күш-
культура коллективтери киржир.

11 шакта эгелээр.

● Мотокросска Тыва АССР-нин бирги чери
дээш маргылдаа Хербиске эртер.

11 шакта эгелээр.

● «Пушкин кудумчузу» автобус доктар чө-
чогунага авиамодель спортунга маргылдаа.

11 шакта эгелээр.

● Тыва хүрешке Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн
чүктүн чемпионаты «Совет Тываның 5 чылы»
стадионга, волейболга болгаш баскетболга
хоорайнын бирги чери дээш маргылаалар
Културанын болгаш дыштанылганын Н. Гастелло
аттыг парыгынын спорт шөлдеринге уламчылар.

10 шакта эгелээр.

● Ада-чурттуң Улуг дайынынын хоочуннары-
биле Културанын болгаш дыштанылганын
Н. Гастелло аттыг парыгынын Ногаан театрына
ужуражылга.

14 шакта эгелээр.

● Културанын болгаш дыштанылганын Н. Га-
стелло аттыг парыгынын Ногаан театрына үрө
хөгжүмүн байырлаар.

14 шак 30 минутта эгелээр.

● Тыва АССР-нин бирги чери дээш тыва хүреш-
ке РСФСР-нин автономнуг республикаларының,
областарынын, округтарынын мөселдеринин киржил-
гези-биле чемпионат «Совет Тываның 5 чылы» ста-
дионга болур.

16 шакта эгелээр.

● Културанын болгаш дыштанылганын Н. Га-
стелло аттыг парыгына Кызылдың педагог